

Els deutes dels propietaris. L'impacte de la crisi agrària de finals del segle XIX al Vallès Oriental

Ricard Garcia Orallo (Centre de Recerca d'Història Rural. Universitat de Girona)

65

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

Resum: Durant l'últim quart del segle XIX, diversos factors incidiren negativament sobre l'economia de les explotacions agràries catalanes. L'evolució descendent dels preus dels principals productes agrícoles i l'expansió de la plaga fil·loxèrica, entre altres elements, van donar lloc a una profunda crisi. Un dels símptomes d'aquella conjuntura va ser la multiplicació dels judicis executius per deutes impagats, els quals solien concloure amb la subhasta pública del patrimoni dels deutors. A partir de la quantificació i l'anàlisi d'aquestes subhastes, aquest article pretén avaluar l'impacte de la crisi agrària sobre els municipis que conformen l'actual comarca del Vallès Oriental. Després d'una primera exposició de les dades obtingudes, s'analitzen els principals patrimonis rústics que varen ser posats a la venda. D'aquesta manera es fan evidents alguns dels elements materials i les relacions socials que donaven forma a l'economia comarcal, així com les transformacions socials i econòmiques experimentades pel món rural durant aquell període.

Paraules clau: propietaris rurals, crisi agrària finisecular, endeutament, Vallès Oriental.

Abstract: During the last quarter of the 19th century multiple factors had a negative influence on the economy of Catalan agricultural holdings. The fall in the prices of the most important agricultural products and the spread of the Phylloxera plague, among other problems, gave rise to a deep crisis. One sign of that situation was the significant increase in the number of court cases due to unpaid debts which led to the auctioning of the assets of the debtors. This article aims to evaluate the impact of the crisis on the municipalities that are part of the current county of the Vallès Oriental through the quantification and analysis of these auctions. After a first outline of the figures obtained, the main rural estates that were put up for sale are examined. In this way, some of the material factors and social relationships that shaped regional economy become apparent, as well as the transformations experimented by the rural world during that period.

Keywords: rural landowners, agrarian crisis, indebtedness, Vallès Oriental.

Data de recepció: gener 2018; versió definitiva: febrer 2018.

1. Introducció¹

66

Durant l'etapa final del segle XIX, diversos factors adversos incidiren sobre l'economia del Vallès Oriental. La sensació de crisi fou intensa i s'estengué a la pràctica totalitat dels aspectes de la vida comarcal. En aquells moments, l'estructura econòmica de la comarca, amb una limitada presència d'activitats industrials, girava a l'entorn d'un sector agrari que, tot i el predomini tradicional del conreu de cereals i una limitada modernització tecnològica, presentava alguns indicis clars de dinamisme. La pràctica desaparició del guaret, substituït pel cultiu de plantes farratgeres i lleguminoses, l'extensió del regadiu —en el qual destacava la producció de cànem i patates— i, sobretot, l'expansió de la viticultura, havien marcat la trajectòria comarcal des de la meitat del segle.² El creixement de la superfície destinada a la vinya, a expenses, bàsicament, de la massa forestal, havia estat impulsat, des de la dècada de 1870, per una creixent demanda de vi procedent d'uns mercats que necessitaven compensar la caiguda de la producció francesa, afectada per la plaga de la fil-loxera. Tanmateix, el procés d'especialització vitivinícola va ser considerablement més limitat que, per exemple, a la veïna comarca del Vallès Occidental, de tal manera que, més enllà de la relativa diversificació productiva, la superfície agrícola del Vallès Oriental es repartia entre els cereals i la vinya. D'aquesta manera, la trajectòria de la comarca durant aquells temps va constituir una bona il·lustració d'allò que Pierre Vilar ja havia posat en relleu per al conjunt de la Catalunya preindustrial: la major o menor concordança que, en un moment determinat, presentaven les trajectòries dels preus dels cereals i del vi tenia molt a veure amb les crisis o els auges comercials experimentats i amb les seves conseqüències.³

En efecte, el preu dels cereals va començar a caure en la dècada de 1880 —tot i que, posteriorment, la política aranzelària i monetària de l'Estat va impulsar una certa recuperació—, mentre que el del vi, un cop superada una fase d'autèntica eufòria, va començar a descendir el 1887 i es va enfonsar a partir del 1892, després de la finalització del tractat comercial amb França que havia afavorit les exportacions cap a aquell país. D'altra banda, els efectes d'aquella problemàtica es van combinar, de manera similar al que havia succeït en altres regions vitícoles europees, amb la progressiva extensió de la plaga fil-loxèrica pels vinyers de la comarca, la qual cosa va dificultar encara més la situació d'un gran nombre de famílies.⁴

¹ Aquest treball s'ha realitzat en el marc dels projectes HAR2014-54891-P i HAR2015-74601-JIN.

² J. PLANAS (2004).

³ P. VILAR (1966), vol. III, p. 467.

⁴ Els primers focus van ser detectats a la comarca ja el 1882 (J. IGLÉSIAS, 1968).

L'impacte sobre el Vallès Oriental d'aquella conjuntura negativa fou un reflex, a petita escala, de canvis que s'estaven produint en un àmbit molt més gran: l'anomenada *primera globalització* suposava una creixent integració econòmica —i també ecològica— que no podia deixar de pertorbar greument el sector agrari europeu. En major o menor grau, moltes regions del continent van viure un punt d'inflexió en les seves economies. L'impacte sobre contextos específics i les diverses respostes que en cada zona van anar plantejant-se donaren lloc a evolucions particulars. En el cas català, les transformacions demogràfiques, socials, tecnològiques, institucionals i polítiques que van tenir lloc arran de la crisi han estat aspectes ben estudiats des d'antic.⁵ Al Vallès Oriental, fenòmens com l'associacionisme agrari o les noves especialitzacions productives que havien d'obrir-se pas durant el segle XX —el conreu de fruiters i farratges, o la difusió de la ramaderia bovina per a la producció de carn i llet, tendències en bona mesura impulsades per petits i mitjans propietaris, parcers i arrendataris— cal entendre'ls com a respostes a l'impacte de la crisi de finals del segle XIX.⁶

És per això, creiem, que val la pena tornar a examinar alguns fenòmens socials que, malgrat haver esdevingut manifestacions molt visibles de la conjuntura finisecular, tradicionalment han estat difícils de quantificar, de tal manera que la seva valoració ha restat sovint circumscrita a la constatació del malestar percebut per determinats sectors de la població. Així, aquest text centra la seva atenció en les dificultats financeres experimentades per una part important de les famílies propietàries del Vallès Oriental durant les darreres dècades del segle XIX. La caiguda dels ingressos procedents de la terra, un fenomen que va afectar transversalment l'estructura social comarcal, va donar lloc en molts casos a greus processos d'endeutament que, sovint, es van traduir en la pèrdua, per part dels deutors, de la propietat de terres i cases, en el que constitueix un dels factors que més van contribuir a estendre la sensació de crisi entre la població rural. El segon apartat d'aquest article es dedica a la desposseïció motivada per l'endeutament tributari; el tercer es centra en la conflictivitat judicial lligada als deutes entre particulars, i presenta el resultat de la quantificació, realitzada des d'una perspectiva comarcal, de les subhastes motivades pels judicis de reclamació de deutes; el quart punt analitza amb més concreció els principals propietaris afectats, així com els patrimonis que van sortir a subhasta; finalment, es tanca el text amb unes breus conclusions i el plantejament d'algunes preguntes que resten obertes a futures recerques.

⁵ És molt àmplia la bibliografia disponible sobre la incidència a Catalunya de la crisi agrària de finals del segle XIX; se'n pot veure un breu però eficaç treball de síntesi a R. GARRABOU (2006).

⁶ J. PLANAS (2004 i 2006).

2. Crisi agrària i endeutament fiscal

68

Un dels símptomes més espectaculars de l'empitjorament de la situació financera dels propietaris rurals van ser els milers d'edictes d'anunci de subhasta per deutes tributaris publicats als butlletins oficials de les quatre províncies catalanes. En alguns casos, especialment a les províncies de Tarragona i Lleida, els anuncis incloïen inacabables llistes de finques rústiques i urbanes que, tot i que els deutes assolien imports relativament baixos, acabaven adjudicades a la hisenda pública davant la falta de concurrència de postors a les subhastes. Els anuncis de subhasta per deutes fiscals no van ser tan freqüents en el butlletí oficial de la província de Barcelona. Probablement, no tant perquè el fenomen fos menys important, sinó, més aviat, com a conseqüència d'unes pràctiques recaptatòries diferents. De fet, fora de les capitals provincials, la publicació dels anuncis no va ser mai obligatòria.⁷ En qualsevol cas, les conseqüències de la reclamació inflexible, per part de l'Administració, de les obligacions tributàries per la possessió d'unes finques improductives a causa de la fil-loxera van donar lloc a una gran alarma social i van ser vistes com una prova clara de la incapacitat de l'Estat de reaccionar de manera adequada davant una realitat complexa i dinàmica.

Tanmateix, l'Administració va ser conscient d'aquell problema. La primera llei que va intentar afrontar seriosament les dificultats tributàries a què havien de fer front els viticultors va ser la del 18 de juny de 1885, anomenada «de defensa contra la fil-loxera». Entre altres disposicions, la llei prescrivia la baixa en els repartiments dels pobles de la riquesa imposable destruïda per la fil-loxera, l'exempció del pagament de la contribució territorial als vinyers replantats i la devolució als antics propietaris de les finques confiscades per l'Estat per deutes de contribucions. No obstant això, traves burocràtiques de tota mena, per a la solució de les quals no va existir voluntat política, van impedir l'aplicació generalitzada de la llei. Ni la pressió d'organitzacions com l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre ni les mobilitzacions pageses van aconseguir la declaració de la baixa de les superfícies improductives, que seguien tributant normalment:

«Aquí no hi ha més riquesa que la que dóna el treball de la terra. Les contribucions no queden en suspens per això. La llei prou preveu que siguin donades de baixa de tributació les terres que la fil-loxera hagi fet improductives. Però fins avui, no ha estat possible d'obtenir que una sola vinya erma sigui donada de baixa. Gestions, discursos, escrits, expedients, promeses en ple Parlament, tantes com en vulguin, però mentrestant cada trimestre el nunci fa saber que la contribució es cobra tanmateix exactament com en els bons temps en què tot rajava de vi i es venia a bon preu.»⁸

⁷ Article 37 de la «Instrucción para el procedimiento contra deudores a la Hacienda Pública» (*Gaceta de Madrid*, 19 de maig de 1888).

⁸ *La Renaixensa*, 2 de juliol de 1892 (citat per J. IGLÉSIES, 1968, p. 222).

Una dècada més tard, la Reial ordre del 16 d'abril de 1895 va voler facilitar l'aplicació de la llei de 1885, tot considerant, a més, la possibilitat d'una rebaixa de la xifra absoluta de la quota provincial, que seria repartida entre les altres províncies de l'Estat, quan es demostrés que la plaga havia causat la pèrdua de la major part de la producció anual normal.⁹ Tanmateix, la tramitació d'un voluminós expedient presentat per la Diputació de Barcelona per tal d'obtenir la condonació de tributs per als municipis de la província va trobar una forta oposició parlamentària que, finalment, va fer avortar de nou la possibilitat d'alleugerir la pressió fiscal sobre el sector vitícola.¹⁰ La decepció amb què es va viure el fracàs d'aquella gestió va ser gran:

«Precisamente la provincia de Barcelona es la única que dió crédito, si bien nada obtuvo, á las promesas de condonación de tributos hechas por el Sr. Navarro Reverter [...] incoando con todos los requisitos legales un expediente en el cual consta la pérdida enorme de su riqueza imponible a causa de la filoxera. ¿Hay riqueza que escape á la tributación? ¿Cómo viene compensado este desfaldo con la cifra espantosa de la contribución que se paga indebidamente por viñas que ya no existen! ¡Cuán irritable es para el contribuyente ver que no se cumplen las leyes en lo que le favorece y se fuerza el sentido de esas mismas leyes para dar al interés particular medios suficientes para estrujarle más en aquello que le perjudica, en tanto que aparecen en el Boletín Oficial continuos anuncios de subastas de venta de fincas por débitos de contribuciones!»¹¹

Lluny de mostrar-se sensible a les dificultats que passava el món rural, durant aquells anys el Ministeri d'Hisenda va mantenir la lluita contra els deutes tributaris d'unes vinyes que ja no eren productives amb tota la duresa que permetia l'aparell burocràtic de l'Estat. Fins a la Reial ordre del 24 de març de 1902, que autoritzava baixes individuals, que al mateix temps ho serien també de la quota general de l'impost, no van tenir lloc resolucions favorables a algunes sol·licituds d'exempció. En vista del que s'acaba d'exposar, no és estrany que la qüestió tributària es convertís en un dels cavalls de batalla

⁹ L'anomenat «principi de solidaritat» local i provincial havia funcionat en contra de les possibles exempcions: la resta de contribuents o pobles havien de suplir les quotes no satisfetes, cosa que provocava el rebuig automàtic davant la major part dels intents d'aplicar la llei quan aquests anaven més enllà de la condonació del contingent d'una petita zona.

¹⁰ *Expediente colectivo en solicitud de perdón de contribución territorial de las fincas que han sufrido la calamidad de la filoxera en los términos municipales de...* (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Hisenda, Contribucions, Dispensa de contribucions, 1895). A l'expedient poden trobar-se 1.431 contribuents del partit judicial de Granollers, entre els quals destacaven els 265 de Caldes de Montbui, 262 de Mollet o 246 de Lliçà d'Amunt.

¹¹ *Petición al Ministro de Hacienda de las Asociaciones de Barcelona*, 28 d'octubre de 1897, Arxiu Municipal de Girona, document sense catalogar. La *Revista Vitícola y de Agricultura* (1899, núm. 17, p. 97) es va fer ressò de la desestimació de l'expedient de la Diputació de Barcelona: «Así se administra en España; este es el comportamiento de los que un día y otro día están predicando reformas, moralidad, descentralización; esta es la justicia de nuestros gobiernos centrales; ¿cabe mayor burla de las leyes y del derecho? ¿Qué haría el gobierno si todos los propietarios de viñas filoxeradas se negaran a pagar? ¿Declararlos sediciosos y encarcelarlos? ¿Con qué derecho?»

principals de l'agitació popular que va recórrer les comarques vitivinícoles durant els primers anys de la dècada de 1890. Així es comprova en els centenars de mítings i reunions d'agricultors, en les exposicions o sol·licituds de les organitzacions de propietaris que es feien arribar al Ministeri d'Hisenda, en les accions i els manifestos de les incipients associacions agràries o en els actes violents contra els representants del fisc o les autoritats.¹²

La taula 1 recull alguns dels anuncis de subhasta publicats pels agents executius relatius a municipis del Vallès Oriental. Com s'ha dit, el fet que no fos obligatòria la publicació dels anuncis de subhasta per deutes fiscals en els butlletins oficials impedeix aïllar el paper de la conjuntura econòmica en la major o menor importància de les subhastes, la qual cosa fa impossible qualsevol anàlisi estadística acurada. En qualsevol cas, estem davant de xifres considerablement més modestes que les que afectaren altres comarques catalanes; tot i això, però, es pot imaginar l'impacte que devien tenir a localitats relativament petites, on, en bona mesura, la vida seguia girant al voltant de la propietat de la terra.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

Taula 1. Anuncis de subhastes per deutes fiscals amb més incidència en municipis del Vallès Oriental, 1875-1905

Municipi	Data BOPB	Finques rústiques subhastades	Finques urbanes subhastades
Caldes de Montbui	27/11/1897	47 (38 deutors diferents)	8 (7 deutors diferents)
Lliçà d'Amunt	21/6/1898	30 (30 deutors)	
Lliçà de Vall	23/7/1898	24 (21 deutors)	3 (3 deutors)
La Roca del Vallès	23/9/1898	24 (22 deutors)	1
Bigues i Riells	17/9/1899	18 (15 deutors)	1
Palou (Granollers)	9/10/1897	10 (10 deutors)	2 (2 deutors)
Llinars del Vallès	17/10/1897	12 (6 deutors)	3 (3 deutors)
Sant Feliu de Codines	16/9/1890	6 (6 deutors)	14 (14 deutors)

Font: Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (BOPB), 1875-1905.

D'altra banda, cal també tenir present que l'enorme quantitat de finques legalment adjudicades a la hisenda pública es va convertir en un greu problema administratiu que es va arrossegar fins ben entrat el segle XX. Al llarg del temps, tot i les múltiples iniciatives experimentades, l'Estat es va mostrar incapaç de consolidar els drets adquirits sobre les propietats expropiades, potser també perquè la situació socioeconòmica del món rural aconsellava la màxima prudència per tal d'evitar l'agitació social que la confiscació efectiva hauria provocat, sens dubte, en les àrees més afectades. Així doncs, la major part de les finques van continuar, molt probablement, en possessió dels deutors, amb la qual cosa es va generar una realitat administrativa separada de

¹² El paper de les reivindicacions relacionades amb la fiscalitat com a impulsors del moviment associatiu, a J. PLANAS (2006).

la quotidiana; milers de finques es van allunyar dels registres oficials i van passar a l'àmbit de l'economia informal. Moltes van canviar de mans durant els anys següents sense deixar rastre en els apèndixs dels amillaments, en els protocols notariais o, encara menys, en el Registre de la Propietat.

3. De la hipoteca a la desposseïció: subhastes judicials en procediments de reclamació de deutes

71

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

Durant la conjuntura econòmica desfavorable que va marcar el final del segle XIX, l'agreujament de la situació financera de molts propietaris motivat pels cercles viciosos de l'endeutament era percebut com un resultat lògic d'aquella situació; la pèrdua de la propietat de la terra o d'altres béns després d'un procediment judicial s'havia convertit en un símptoma més de la crisi. Tanmateix, aquesta qüestió no va ser el principal motiu de queixa per a una població rural que tendia a dirigir les seves protestes contra objectius més identificables, com eren la política fiscal o el que s'entenia com a passivitat dels governs enfront de les conseqüències més immediates de la caiguda dels preus agrícoles o de la fil·loxera.¹³ L'activitat judicial lligada a la reclamació de deutes impagats i els processos de desposseïció que la van acompanyar constitueixen bons exemples de fenòmens socioeconòmics que «emergixen» només quan s'està en disposició d'agregar dades i treballar-les sobre escenaris espacials amplis, tal com, en el seu moment, es va poder fer per als partits judicials de les províncies de Barcelona i Girona.¹⁴ En qualsevol cas, es tractava d'un enorme iceberg la punta del qual va prendre la forma de milers de sentències judicials que disposaven la subhasta de béns dels deutors processats. De fet, amb una superfície afectada en el conjunt d'ambdues províncies superior a 50.000 hectàrees, les subhastes judicials poden ser vistes com un dels principals fenòmens que van incidir en l'estructura de la propietat catalana durant tot el segle XIX.

Segons l'article 1495 de la Llei d'Enjudiciament Civil de 1881, els anuncis de subhasta fruit de procediments judicials de reclamació de deutes havien de publicar-se obligatòriament en els butlletins oficials de la província. Així doncs, a diferència del que succeïa en l'àmbit fiscal, podem estar raonablement segurs que els butlletins oficials recolliren totes les subhastes realitzades en els jutjats, tant en els de primera instància com en els municipals.

¹³ Si la seva importància quantitativa era difícil que fos percebuda en aquell context, les seves repercussions qualitatives sí que van ser posades de manifest, per exemple, per la literatura de l'època. Hi abunden els arguments que giren al voltant del procés d'endeutament i decadència d'una família, el punt culminant del qual consistia en la pèrdua de la propietat de la terra dels seus avantpassats. *La família dels Garrigas*, de Josep Pin i Soler (1887), *L'hereu Noradell*, de Carles Bosch de la Trinxeria (1889), *Novel·les vigatanes*, de Martí Genís i Aguilar (1904) o *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*, de Josep Pous i Pagès (1912) en són bons exemples.

¹⁴ R. GARCIA ORALLO (2016).

El buidatge sistemàtic dels butlletins oficials de les províncies de Barcelona i Girona va permetre recopilar informació sobre 3.279 procediments judicials de caràcter civil tramitats al llarg del període 1875-1905.¹⁵ Aquells procediments afectaren 2.795 propietaris diferents i van donar lloc a la subhasta de 8.901 drets de propietat sobre immobles «rurals» situats a ambdues províncies, entre els quals 50.918 hectàrees de terra i 3.191 cases o altres edificis.¹⁶

El mapa 1 permet obtenir una visió general de les subhastes judicials que tingueren lloc al partit judicial de Granollers entre 1875 i 1905, tot emmarcant el fenomen en el context més ampli de les demarcacions de Girona i Barcelona. Cada punt representa un edicte de subhasta, situat en el municipi al qual pertanyia la finca més gran d'entre les que es van posar a la venda en cada ocasió. En el mapa pot apreciar-se l'especial incidència de les subhastes en partits judicials com els de Figueres, la Bisbal d'Empordà, Mataró o la zona més oriental del de Sant Feliu de Llobregat. En general, en les àrees de més concentració de subhastes, les superfícies embargades a cada propietari van ser de petita extensió, la qual cosa contrasta amb el menor nombre d'execucions però elevat volum de terra posat a la venda que va caracteritzar algunes zones de muntanya o amb predomini d'explotacions forestals, com eren els partits de Berga o Vic. El partit judicial de Granollers, amb 200 propietaris diferents afectats i 4.007 hectàrees subhastades, quedava situat entre els partits que patiren el fenomen d'una manera més acusada. Entre els 19 partits judicials considerats, ocupava el tercer lloc pel que fa al nombre total d'edictes; el quart si es valora la incidència relativa —22,5 edictes per cada mil actius agraris masculins—, superat en aquest darrer cas només pels partits de Mataró, Sabadell i Figueres. En termes d'extensió superficial posada a la venda, el de Granollers era el quart partit, darrere dels de Berga, Figueres i, per molt poc, Girona, tot i que quan es valora el percentatge que les subhastes representaren sobre superfície total (un 6,25 %), passa a ocupar la segona posició, només per sota d'Arenys de Mar.¹⁷

¹⁵ Segons la Llei d'enjudiciament civil (LEC) del 1881, diversos procediments judicials podien concloure en una licitació pública. Els principals eren les diverses modalitats del judici declaratiu —o ordinari— («major quantia», «menor quantia» i «judici verbal»), juntament amb l'anomenat explícitament «judici executiu». La determinació de la categoria del judici depenia de l'import reclamat. Es decidien en judicis de major quantia aquelles demandes que feien referència a un import total superior a 1.500 pessetes; en judicis de menor quantia quan l'import reclamat estava entre 250 i 1.500 pessetes, i en judicis verbals, competència dels jutjats municipals, les demandes de quantitats inferiors a 250 pessetes.

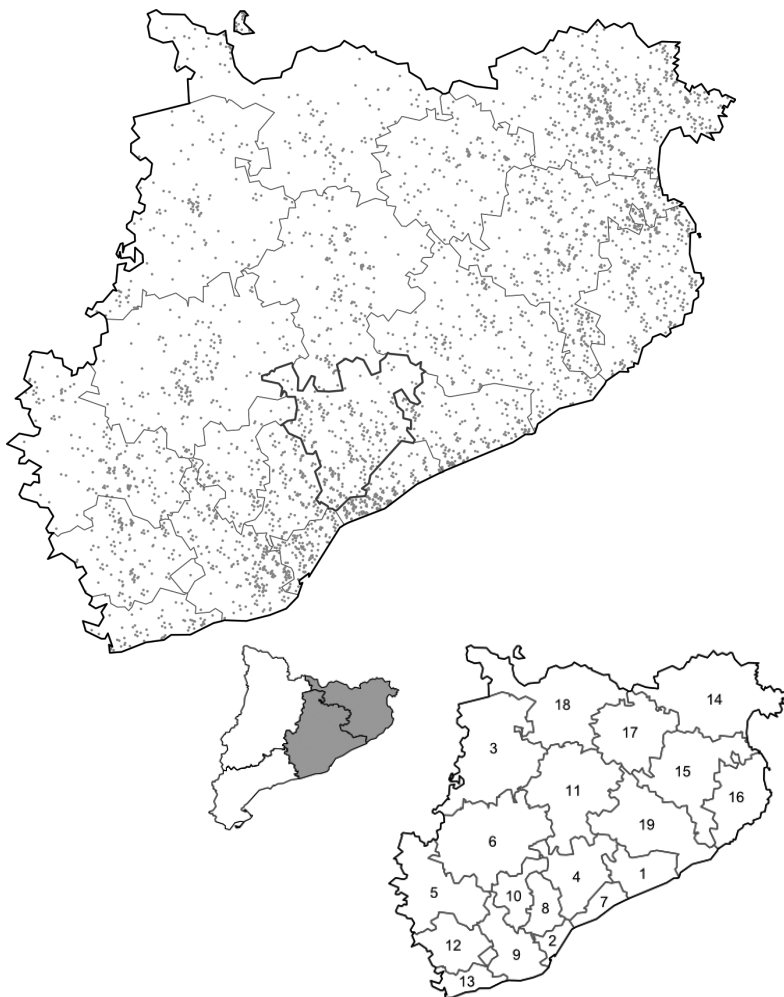
¹⁶ En l'elaboració de la base de dades que va servir de base a l'estudi es va considerar «dret de propietat sobre immobles rurals» tots els que requereien sobre una parcel·la rústica, independentment de la localització geogràfica, així com els que ho feien sobre un bé no rústic, sempre que estigués localitzat en un municipi de caràcter rural (considerat com a tal si, segons el cens de 1887, tenia una població inferior a 5.000 habitants). El procediment de constrenyiment previst per la LEC de 1881 permetia, davant la hipotètica inexistència de postors, repetir fins a tres vegades la subhasta pública dels béns embargats, amb una rebaixa gradual de la postura mínima acceptada. Cadascuna havia de ser igualment publicada als butlletins oficials, per la qual cosa la primera tasca a realitzar va consistir a detectar aquestes «segones» i «terceres» subhastes per a evitar comptabilitzar-les com a nous procediments.

¹⁷ R. GARCIA ORALLO (2016), p. 298-299.

Mapa 1. Anuncis de subhasta en procediments de reclamació de deutes (localització de la finca més gran, 1875-1905)

73

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

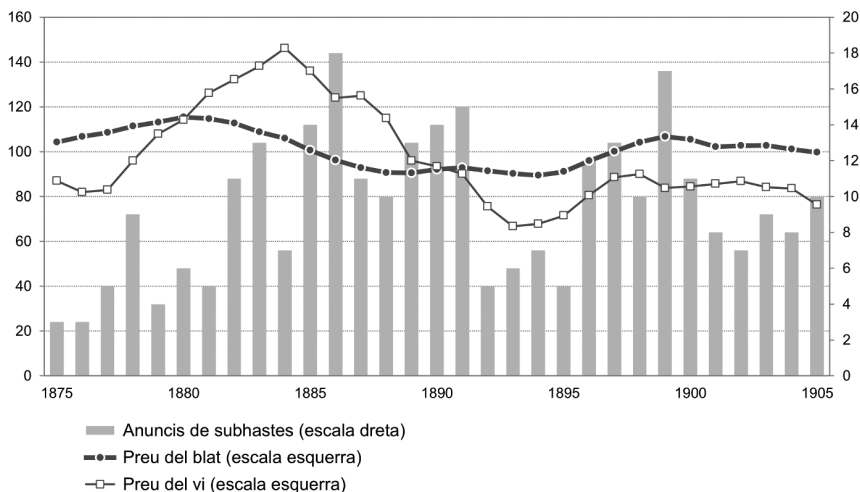
Partits judicials

1. Arenys de Mar	8. Sabadell	15. Girona
2. Barcelona	9. Sant Feliu de Llobregat	16. La Bisbal d'Empordà
3. Berga	10. Terrassa	17. Olot
4. Granollers	11. Vic	18. Puigcerdà
5. Igualada	12. Vilafranca del Penedès	19. Santa Coloma de Farners
6. Manresa	13. Vilanova i la Geltrú	
7. Mataró	14. Figueres	

Font: R. Garcia Orallo (2016), p. 311.

El gràfic 1 mostra la cronologia de la publicació dels 289 edictes de subhasta en els quals constaven béns immobles situats al Vallès Oriental.¹⁸ Com a indicadors de la conjuntura econòmica, s'han afegit les corbes corresponents als preus dels cereals i del vi. A l'hora d'establir relacions entre les sèries mostrades pel gràfic cal tenir en compte, òbviament, l'efecte distorsionador que la durada dels procediments judicials té sobre la cronologia comparada.¹⁹ Tanmateix, considerem que la data de publicació de l'anunci de la subhasta marcava el fracàs definitiu dels encausats en els seus intents de refinançar els deutes. Independentment del moment en què aquests deutes s'haguessin generat, el butlletí oficial feia definitivament públiques les dificultats econòmiques que s'estaven patint i obligava a acceptar la irreversibilitat del procés. Malgrat que no tots els anuncis de subhasta van conduir efectivament a la desposseïció dels patrimonis afectats, la seva publicació, sens dubte, devia marcar un punt des del qual era molt difícil fer marxa enrere. És sota aquests supòsits que l'evolució anual del nombre d'anuncis de subhasta pot ser considerat un bon indicador de la situació financera global.

Gràfic 1. Preus del vi i dels cereals (mitjanes mòbils 5 anys; 1880-1905=100), i nombre d'anuncis de subhasta al Vallès Oriental, 1875-1905

Font: BOPB, 1875-1905. Preu del blat: R. Garrabou; E. Tello; A. Roca (1999), p. 451-2; preu del vi: J. Colomé, R. Garcia, J. Planas i F. Valls-Junyent (2013).

¹⁸ Independentment de si el deutor ja figurava en un procediment anterior; s'han descartat únicament els casos en què els béns afectats ja havien estat posats a subhasta en algun altre procediment judicial

¹⁹ Bona part dels casos incoats al jutjat d'instrucció de Manresa durant els anys 1890 i 1891 sembla confirmar que, independentment de la durada final dels procediments, la majoria de vegades el període que transcorria entre la data en què es rebia la papereta de demanda i la de la sentència judicial es movia entre un i dos mesos. Aparentment, els terminis es dilataven més entre la sentència que ordenava el pagament i manava el peritatge dels béns embargats i la publicació al butlletí oficial de l'edictes de subhasta, tràmits entre els quals podien transcórrer fàcilment entre dotze i quinze mesos, fins i tot si el procediment conclouia sense més incidents.

Una primera lectura del gràfic 1 convidaria a considerar la segona meitat dels anys vuitanta, en la qual el nombre de subhastes es va moure en uns nivells relativament elevats, com una conseqüència de la crisi cerealícola i, tal vegada, d'un primer impacte de la fil·loxera sobre la producció vitícola. L'anàlisi de la conjuntura, tanmateix, no és senzill, atès que es tracta d'una etapa en què els preus del vi es mantingueren en nivells elevats, la qual cosa devia ser aprofitada per aquelles explotacions no afectades encara per la plaga.²⁰ El segon període de màxims, durant els darrers anys del segle, podria ser entès, al seu torn, com a resultat de les dificultats afegides per la caiguda dels preus del vi, probablement en un context marcat per unes explotacions «fràgils» des del punt de vista financer a causa, entre altres raons, de l'esforç realitzat per a la substitució dels ceps —l'única solució viable per fer front a la fil·loxera. Malauradament no disposem d'informacions precises sobre les causes de l'impagament dels deutes, o de dades acurades sobre els cultius de les finques subhastades —més enllà de la creixent presència en els anuncis de la dècada de 1890 de referències a finques «antes viña», «hoy yermo» o expressions similars—, que podrien ajudar a aclarir els dubtes. En l'àmbit més global de les províncies de Girona i Barcelona, es pot detectar, en efecte, com els partits judicials amb una especialització vitivinícola més clara tendien a mostrar la màxima incidència de les subhastes judicials gairebé una dècada més tard que els partits judicials en els quals predominava el conreu dels cereals.²¹ Allò que sembla fora de qualsevol dubte és que els anuncis de subhasta van passar de ser pràcticament anecdòtics durant els darrers anys de la dècada de 1870, a unes xifres prou significatives que és difícil no relacionar, d'una o altra manera, amb l'evolució econòmica general.

El mapa 2 mostra, a escala, la superfície de terra subhastada agrupada per municipis. La representació a escala fa possible obtenir una primera impressió sobre la rellevància de la superfície comarcal implicada —4.870 hectàrees—, superior, per exemple, a les 4.330 hectàrees d'extensió total del municipi de Tagamanent, el segon més gran de la comarca. Destaquen les 644 hectàrees pertanyents al municipi de Sant Celoni, fruit de la subhasta d'alguns masos de grandària considerable, com eren can Preses (362 ha) i ca l'Auladell (123 ha), ambdós al poble de Montnegre, o el mas Cornell (92 ha), a Vilardell. Així mateix, crida l'atenció l'extensió subhastada a localitats com Montornès del Vallès, la Roca del Vallès, Vallromanes i Vilanova del Vallès.²² Igualment es pot comprovar que no existeix una correlació clara entre

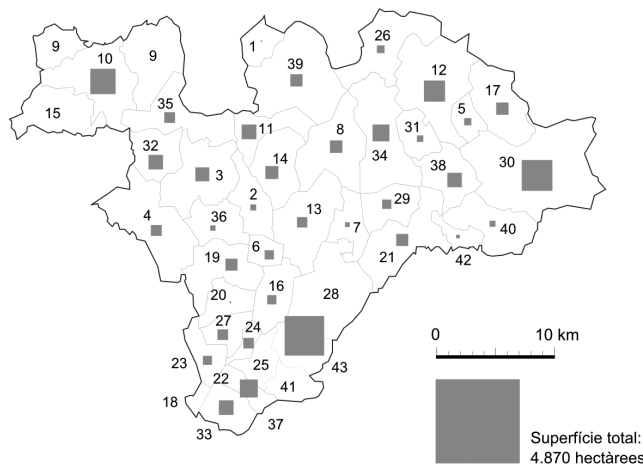
²⁰ Un indicador indirecte de l'activitat i les expectatives econòmiques com és el nombre de llicències d'obres concedides per l'Ajuntament de Granollers mostra, després d'un ascens sostingut durant els anys previs, un període de màxims entre el 1886 i 1891; a partir d'aleshores, el nombre de llicències va caure de manera clara, per tocar fons els darrers anys del segle (Arxiu Municipal Granollers, Fons Ajuntament de Granollers. Catàleg de llicències d'obres (1875-1920), http://www.granollers.cat/sites/default/files/usuarios/u125/3_cataleg_obres_1875_1920_vjuny17.pdf, consultat el 10 de febrer de 2018).

²¹ R. GARCIA ORALLO (2015), p. 328.

²² En els mapes 2 i 3 s'ha optat per agrupar aquests quatre municipis en una única entitat, davant la dificultat pràcticament insuperable d'assignar els patrimonis subhastats als límits municipals actuals.

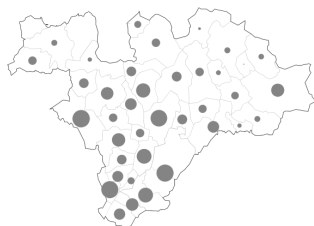
Mapa 2. Distribució per municipis de la superfície subhastada en procediments judicials de reclamació de deutes (representació a escala) i comparació amb la producció vinícola. Vallès Oriental, 1875-1905.

76

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

Producció vinícola, 1890
(hectolitres)

- 500
- 1.000
- 2.000
- 5.000
- 7.000

Nota: Davant de la dificultat de distribuir les propietats subhastades entre els termes administratius actuals, es va optar, a efectes del recompte, per agregar els municipis de la Roca del Vallès, Vilanova del Vallès, Montornès del Vallès i Vallromanes en una única entitat. D'altra banda, les xifres de l'antic terme de Palou s'han incorporat a les de Granollers, i les d'Olzinelles i Montnegre, al de Sant Celoni. Així mateix, Martorelles i Santa Maria de Martorelles s'han considerat conjuntament, igual que la Llagosta i Sant Fost de Campsentelles.

Font: BOPB, 1875-1905. Producció vinícola: J. Planas (2015).

Municipi	Sup. (ha.)	Municipi	Sup. (ha.)	Municipi	Sup. (ha.)
1. Aiguafreda	1	18. La Llagosta	a	35. Sant Quirze Safaja	78
2. l'Ametlla del Vallès	23	19. Lliçà d'Amunt	97	36. Santa Eulàlia de Ronçana	18
3. Bigues i Riells	132	20. Lliçà de Vall	2	37. Santa Maria de Martorelles	c
4. Caldes de Montbui	80	21. Llinars del Vallès	99	38. Santa Maria de Palautordera	141
5. Campins	34	22. Martorelles	218	39. Tagamanent	100
6. Canovelles	57	23. Mollet del Vallès	55	40. Vallgorguina	23
7. Cardedeu	15	24. Montmeló	75	41. Vallromanes	b
8. Cànoves i Samalús	105	25. Montornès del Vallès	b	42. Vilalba Sasserra	9
9. Castellcir	0	26. Montseny	38	43. Vilanova del Vallès	b
10. Castellterçol	438	27. Paret del Vallès	35		
11. Figaró - Montmany	147	28. la Roca del Vallès	b		
12. Fogars de Montclús	304	29. Sant Antoni de Vilamajor	57		
13. les Franqueses del Vallès	71	30. Sant Celoni	644		
14. la Garriga	113	31. Sant Esteve de Palautordera	27		
15. Granera	0	32. Sant Feliu de Codines	143		
16. Granollers	57	33. Sant Fost de Campsentelles	144		
17. Gualba	102	34. Sant Pere de Vilamajor	191		

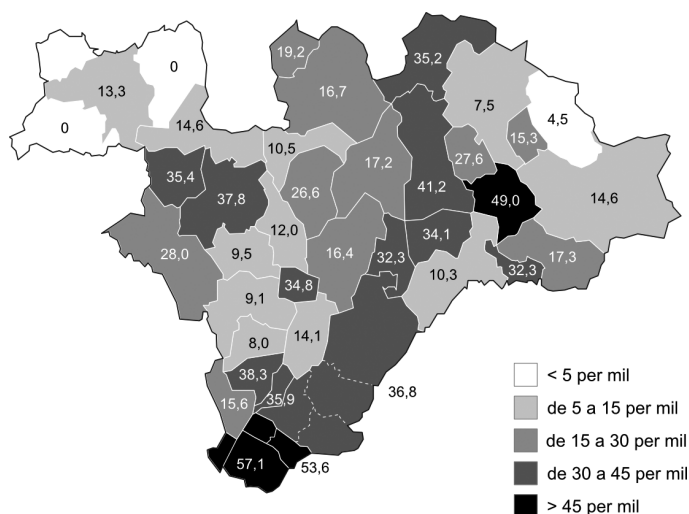
NOTES

- a Amb Sant Fost de Campsentelles
- b Agregació Montornès del Vallès, la Roca del Vallès, Vallromanes, Vilanova del Vallès 996
- c Amb Martorelles

les localitats més afectades per les subhastes i les que, a l'alçada de 1890, produïen més volum de vi, una constatació poc sorprenent, d'altra banda, atesa la lògica variabilitat que presentaven les xifres superficials. Tot i això, els municipis amb menor incidència —a Castellcir i Granera no s'ha detectat cap subhasta, mentre que a Aiguafreda, Vilalba Sasserra o Lliçà de Vall van ser anecdòtiques— presenten xifres de producció vinícola molt modestes.

Una segona manera d'establir la repercussió real de les subhastes judicials consisteix a posar-les en relació amb el nombre de famílies o individus que podien arribar a patir-les. Malauradament, no disposem de cap font estadística que proporcioni el nombre de propietaris rurals —o de contribuents per béns immobles— existent en cadascun dels municipis de la comarca o del partit judicial, dada que constituïria el denominador adequat per als càlculs. Ara bé, una manera indirecta de valorar aquell impacte és posar en relació el nombre d'execucions amb el d'actius agraris masculins. Prenent el conjunt de la província de Barcelona, els 2.795 propietaris encausats representaven el 17,8 per mil dels 156.773 actius agraris masculins —homes més grans de 12 anys— comptabilitzats pel cens de població de 1887. Al partit judicial de Granollers, segons les xifres oficials, existien 8.898 homes dedicats a l'agricultura —no disposem de xifres comarcalitzades—, de tal manera que els 200 propietaris demandats comptabilitzats equivalien, com ja s'ha dit, al 22,5 per mil del total. A escala municipal només comptem amb dades que

Mapa 3. Edictes de subhasta per cada mil actius agraris. Vallès Oriental, 1875-1905

Nota: sobre la manera com han estat considerats els límits municipals, vegeu el mapa 2. Font: BOPB, 1875-1905. Actius agraris: R. Roig (1890).

fan referència a la població agrària total,²³ amb les quals s'ha elaborat el mapa 3, on es pot comprovar com els municipis de Martorelles i Sant Fost de Campsentelles se situarien al capdavant de la incidència de les subhastes, en superar una taxa de 50 execucions judicials per cada mil actius agraris. Santa Maria de Palautordera i Sant Pere de Vilamajor ocuparien la segona i la tercera posició en aquesta classificació.

Les taxes obtingudes poden semblar, d'entrada, poc transcendents. Tanmateix, cal tenir presents algunes consideracions imprescindibles per tal d'avançar en la comprensió del fenomen que ens ocupa. Un primer element té a veure amb la percepció que la població podia tenir del nombre i freqüència de les subhastes. S'ha de tenir en compte que en un hipotètic àmbit geogràfic en el qual, durant un determinat període de temps, el risc de ser objecte d'execució judicial fos tan sols d'un vint per mil significaria que un propietari les terres del qual limitessin amb quinze veïns tindria una probabilitat del 26 % de tenir un veí en aquella situació. D'igual forma, una taxa d'execucions sobre els actius agraris del quaranta per mil, xifra assolida per quatre municipis del Vallès Oriental si es computa la totalitat del període estudiat, situava la probabilitat en el 46 %. Si es traslladen aquests càlculs al cas d'un municipi en el qual hi hagués dos-cents pagesos, en una zona en què la probabilitat de patir una execució judicial en un període de temps, per exemple, de deu anys fos del vint per mil, es podria concloure que, amb tota probabilitat, s'hauria produït almenys un procediment judicial contra els béns d'algun d'ells. No és una consideració menor, donades les connotacions socials que un procediment executiu que finalitzés en subhasta pública de béns immobles devia tenir en societats que en bona mesura orbitaven sobre la propietat o la possessió de la terra. Però, a més, des d'aquesta perspectiva, el factor decisiu no és tant la incidència del nombre absolut de casos sobre una determinada zona com la seva evolució, ascendent o no, al llarg d'un període determinat.²⁴ Amb tota probabilitat, la percepció per part de la població d'un problema com el que s'està analitzant transcendia en determinades fases crítiques la fredor de les xifres, cosa que podia donar lloc a una depressió subjectiva que se superposava a la crisi econòmica estrictament objectiva.

D'altra banda, l'ús de les subhastes judicials com a aproximació a la conflictivitat judicial motivada per processos d'endeutament no permet observar més que la punta d'un iceberg el volum real del qual és difícil de determinar.

²³ R. ROIG ARMENGOL (1890)

²⁴ P. J. PERRY (1972) desenvolupa la idea que les diferències entre la percepció que la població tenia de les conseqüències de la crisi agrària de finals del segle XIX a Anglaterra i a Gal·les guardaven alguna relació amb el major o menor increment del nombre de procediments de fallida judicial en els quals els *farmers* de cada comtat es veïen immersos. Des d'una mateixa perspectiva, J. H. Stock (1984) intenta mostrar com la por de ser embargat i finalment de perdre la terra o altres béns en un procediment executiu va constituir un dels principals factors de mobilització social, de vegades fins i tot violenta, al camp nord-americà durant les últimes dècades del segle XIX i les primeres del XX.

Tot i que no s'han pogut localitzar expedients judicials de l'època corresponents al partit de Granollers, el treball amb el fons judicial de Manresa va permetre comprovar que dels 107 procediments iniciats al llarg dels anys 1890 i 1891 per reclamacions de deutes, 21 van derivar en actuacions judicials sobre béns de caràcter rural, iniciades amb un embargament preventiu, dels quals 9 es van traduir en subhastes públiques.²⁵ El nombre de casos que arribaren als jutjats, doncs, multiplicava per més de 10 la xifra de subhastes.

Al seu torn, els considerables costos, en temps i diners, que calia assumir en iniciar un procediment judicial permeten entendre que en nombroses ocasions la conflictivitat generada per la morositat no arribés als jutjats. Una part d'aquests deutes, amb tota probabilitat, es manifestaren en forma d'altres operacions: vendes «forçades», renunciacions «voluntàries» a la rabassa que es cultivava o tot tipus d'acords extrajudicials degueren constituir transaccions quotidianes al llarg del període estudiat, poques de les quals, a causa de les seves característiques, han deixat rastre documental.

Per acabar, cal tenir present que en situacions com la descrita un nombre cada vegada més elevat de persones es trobava en l'obligació de posar a la venda les seves propietats, precisament quan la demanda potencial de terra disminuïa davant unes menors expectatives de benefici. En aquell context, probablement, la resistència dels creditors a executar els préstecs impagats era més gran que mai, donada la desvaloració dels béns immobles que s'havien acceptat com a garantia i les limitades possibilitats de revendre la terra, a banda de les ja al·ludides despeses que el procés judicial implicava. Com altres autors han posat de manifest, en conjuntures com aquestes els creditors restaven «captius» dels seus deutors, fins al punt que podien arribar a entendre que la millor estratègia per recuperar els seus capitals consistia a confiar en la recuperació de la salut financera dels prestataris.²⁶ Malgrat això, molt sovint la situació no devia deixar cap altra sortida que la manifestació dels conflictes a través de la via judicial. L'onada de procediments de reclamació de deutes, per tant, té el valor de constituir un senyal inequívoc de les tensions a què es va veure sotmesa l'economia comarcal durant aquell període.

4. Els deutes dels grans propietaris

Una de les primeres impressions obtingudes en examinar les característiques dels patrimonis subhastats per impagament de deutes és la gran diversitat que mostren pel que fa a la seva importància, valorada tant en

²⁵ Arxiu Comarcal del Bages, Jutjat de Primera Instància, caixes 748-773.

²⁶ G. POSTEL-VINAY (1998), p. 321-322.

termes superficials com monetaris. Tot i els costos dels tràmits judicials, no són estranys els procediments executius seguits contra petites parcel·les de terra, de valor reduït. En el cas de 49 dels 239 deutors diferents sobre els quals disposem de totes les dades, el tipus de sortida dels béns subhastats no superava la xifra de 2.000 pessetes (taula 2); en 17 ocasions, se situava per sota de 1.000.

Taula 2. Distribució dels deutors demandats segons el valor dels béns a subhastar. Vallès Oriental, 1875-1905

Valor dels béns (pessetes)	Nombre de propietaris	%
menys de 1.000	17	7,1
de 1.001 a 2.000	32	13,4
de 2.001 a 5.000	61	25,5
de 5.001 a 10.000	33	13,8
de 10.000 a 20.000	27	11,3
de 20.000 a 50.000	29	12,1
de 50.000 a 100.000	22	9,2
més de 100.000	18	7,5
Total	239	100,0

Font: BOPB, 1875-1905.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

Ara bé, l'impacte sobre els mitjans i grans propietaris va ser especialment rellevant. En el cas de 69 deutors, un cop agrupats tots els procediments judicials en què es van trobar implicats, la taxació dels immobles que van veure subhastats es va situar per sobre de 20.000 pessetes, en 40 ocasions per sobre de 50.000 i en 18, per sobre de 100.000 pessetes. En termes superficials, 35 propietaris van patir la subhasta de més de 50 hectàrees de terra; en 13 casos, més de 100 hectàrees. En aquestes ocasions, els masos o les parcel·les de terra podien estar distribuïdes per diversos municipis. Així, Agustí Andreu, per exemple, posseïa terres a Gualba, Sant Celoni i Caldes de Montbui; Bonaventura Guinart, a la Roca del Vallès, Vilalba Sasserra i a diferents termes de Llinars del Vallès, i Fernando Tey, per exemple, a Martorelles, Sant Fost de Campsentelles i la Garriga. Aquesta dispersió dels patrimonis subhastats multiplicava els efectes que tenia la seva fallida financera a l'hora d'estendre la sensació de crisi, i ajuda a entendre l'alarma social originada.²⁷ La taula 3 reuneix els propietaris que van veure subhastades més de 30 ha de terra.²⁸

²⁷ De fet, quan els 244 deutors diferents amb propietats a la comarca es comptabilitzen d'aquesta manera, és a dir, sumant els deutors diferents de cada municipi que van patir les subhastes —de manera que es compten diverses vegades els qui posseïen propietats en més d'un municipi—, la xifra arriba a 268.

²⁸ Per a l'elaboració de la taula s'ha tingut en compte l'extensió de les peces de terra subhastades en tots els procediments executius en els quals es va veure immers cada propietari.

Taula 3. Principals propietaris afectats per procediments judicials de reclamació de deutes. Vallès Oriental, 1875-1905

	Demandat	Municipi	Sup. (ha)	Valor (ptes)
1	Ramon Torrent i Albó	Montnegre (Sant Celoni)	372,4	146.703
2	Francesc Brichfeus	Castellterçol	302,3	172.725
3	Joan Riera i Mataró	la Costa de Montseny (Fogars de Montclús)	283,5	60.215
4	Esteve Maymó	Mollet del Vallès	159,1	18.035
5	Joaquim Maynou Masaguer	Montnegre (Sant Celoni)	145,6	142.305
6	Antoni Pasarell, pare del menor Emili Pasarell	Castellterçol	135,4	37.101
7	Narcís Parer de Planas i Permanyer	Sant Feliu de Codines	132,9	28.800
8	Antoni Elías (avui Isidro Elías)	Vilanova del Vallès	130,4	59.875
9	Enric Catafal	la Roca del Vallès	126,3	202.369
10	Xuriguier i Martínez, germans	Bigues i Riells	108,6	80.350
11	Agustí Andreu	Gualba	107,8	279.200
12	Teresa Badrena i Pruna	Sant Fost de Campsentelles	102,4	152.160
13	Ramon Costa i Miquel Sans	Tagamanent	100,1	18.000
14	Maties Mir i Sampere	la Roca del Vallès / Llinars del Vallès	94,1	225.000
15	Jaume Corney i Mercader	Vilardell (Sant Celoni)	91,7	30.330
16	Lluís Parera Rahull	Canoves i Samalús (Samalús)	91,1	69.630
17	Salvador Morató i Bach	Llinars del Vallès	89,0	74.375
18	Frederic Aymamí	Montornès del Vallès	87,8	122.617
19	Francesca Uyá i Margarit, consort de Ginés Font	Montmany (Figaró-Montmany)	83,3	13.850
20	Sebastià Artés i Badosa, hereus de	Montornès del Vallès	82,6	223.535
21	Tomàs Piferrer, hereus de	la Roca del Vallès	80,2	42.690
22	Josep Pinell i Bruguera	Santa Maria de Palautordera	77,7	58.850
23	Joan Maymó i Auleda	Montornès del Vallès / la Roca del Vallès	77,5	63.500
24	Bartomeu Poses	Sant Quirze Safaja / Castellar del Vallès	77,5	91.600
25	Josep Guardia i Pujadas	Montornès del Vallès	76,6	78.583
26	Ramon de Milans	Caldes de Montbui	72,7	16.500
27	Josep Guillemí	Santa Maria de Martorelles (Martorelles)	70,1	26.234
28	Fernando Tey	Sant Fost de Campsentelles	69,8	83.406
29	Marià Estruch i Marianel·lo	Montmeló	64,4	450.780
30	Marià Cortés	Montmany (Figaró-Montmany)	63,6	82.877
31	Àngela Rusiñol i Carbonell i Teresa Rosell, mare i filla	la Garriga	63,4	30.984
32	Frederic Maresch	Llerona (les Franqueses del Vallès)	57,3	95.000
33	Anna Cladellas i Echevarría	Mollet del Vallès	53,8	60.213
34	Víctor de Magarola i de Bru	Canovelles	53,5	193.477
35	Carles Prat i Terradellas	Lliçà d'Amunt	50,6	58.550
36	Ricard de Cruyllas de Peratallada i de Vedruna	Lliçà d'Amunt / Lliçà d'Avall / Parets	48,9	122.500
37	Fernando Peyra de Zorrilla	Martorelles	45,7	40.540
38	Jaume Martí Guardia	la Roca del Vallès	44,2	1.385
39	Ramona Pladevall i Gallach, vídua de Ramon Dalmau i Plantalamor	Montornès del Vallès	42,3	35.350
40	Josepa Bassa i Pedrals i Eduard Riera i Bassa	la Garriga	41,6	98.440
41	Bonaventura Guinart i Batallé	Sant Joan de Sanata (Llinars del Vallès)	37,0	59.950
42	Isidre Canals Corbera	Montornès del Vallès	35,2	4.000
43	Francesc Matheu i Cruixent	Santa Maria de Palautordera	34,0	63.058
44	Martí Rabasa	Montornès del Vallès / Vallromanes	33,8	31.500
45	Mateu Llasat	Granollers	31,2	255.000

Font: BOPB, 1875-1905.

Entre els grans propietaris demandats no només es poden identificar alguns cognoms clarament arrelats en el passat agrari vallesà, sinó també alguns altres que cal contextualitzar en un marc social i econòmic molt més ampli. Un millor coneixement de les seves trajectòries permetria entendre millor, més enllà de l'àmbit local o comarcal, els nexes que donaven forma a l'economia i a la societat vallesana del moment. Les relacions amb activitats econòmiques alienes a l'agricultura o a les rendes que aquesta produïa, o els lligams socials, més o menys directes, que havien permès a alguns individus accedir al finançament proporcionat per determinats personatges, són elements relativament poc explorats, però, sense dubte, essencials per a anàlisis des de perspectives globals.

Així, per exemple, Sebastià Artés Badosa (posició 20 de la llista) no només figurava entre els principals viticultors de Montornès del Vallès,²⁹ sinó que fou també un dels màxims impulsors de la línia fèrria que havia d'unir Martorell i Igualada i un dels accionistes fundadors de la societat anònima creada a tal efecte, que es va constituir el 7 de setembre de 1882.³⁰ La companyia va tenir greus dificultats econòmiques cap al 1894, la qual cosa, tal vegada, pot haver tingut quelcom a veure amb el procediment executiu que va donar lloc a l'anunci de subhasta publicat el 31 de gener de 1896. En aquest anunci es feia saber la licitació del mas Can Parellada, de Montornès del Vallès, valorat en la gens menyspreable quantitat de 201.960 pessetes, a més d'altres peces de terra, diverses cases a Vilanova del Vallès i Santa Coloma de Gramenet, així com 30 censos sobre habitatges de Santa Coloma de Gramenet i altres cases situades a Barcelona, la comptabilització de les quals no queda recollida a la taula.

En el mateix sentit, un altre cas significatiu és el del deutor que ocupa la posició 18. Frederic Aymamí i Faura va ser arquitecte i president de l'Ateneu Barcelonès els anys 1881-82; va desenvolupar una llarga trajectòria com a arquitecte major de l'Ajuntament de València, des d'on va jugar un paper clau en el desenvolupament urbà d'aquella capital durant les primeres dècades del segle XX. Tanmateix, la sentència judicial de 22 de maig de 1897, emesa pel jutge titular del jutjat de primera instància del districte del Parc de Barcelona, enumera tot un seguit de préstecs els interessos dels quals romanien impagats. Es feia visible així un greu procés d'endeutament al llarg de la dècada de 1880. La demanda havia estat interposada pels curadors de Bernard Maria Collaso i Salvador, membre d'una coneguda nissaga de polítics, banquers i propietaris urbans enriquits a Cuba i establerts a Barcelona cap a 1840. No es tractava de l'únic procediment judicial contra Frederic Aymamí;

²⁹ J. PLANAS (2003), p. 905.

³⁰ *Gaceta de Madrid*, 18/2/1884.

tenim notícia d'una altra reclamació impulsada per Josep Collaso i Gil, oncle de Bernard Maria i, en aquelles dates, alcalde de Barcelona; així com el d'un «concur» promogut pel banquer Manuel Girona.³¹ Com a garantia dels préstecs rebuts dels Collaso s'havia aportat, entre altres béns, el mas Calders, de Montornès del Vallès. Es tractava d'una finca, segons els edictes de subhasta, formada per la masia i 87,77 hectàrees de terra, a banda de quatre altres cases, i constituïa la tercera propietat del municipi. El mas constava inscrit a nom d'Aleix Aymamí, pare de Frederic, a l'amillament de 1873.³² Val a dir que el cognom Aymamí ja no apareixerà en l'amillament de 1936 entre els màxims contribuents o propietaris de Montornès del Vallès.

També Mateu Llasat [i Puig] (posició 45) presenta trets interessants. Es tractava d'un financer —vicepresident del Banco Ibérico i principal accionista del Crédito Marítimo—,³³ comerciant i promotor urbanístic a Barcelona, on residia. Tanmateix, figura com a part demandada en el judici executiu, instat pels administradors dels béns del menor Josep Oriol Martí, que es va traduir en la subhasta del mas Sant Nicolau, de Granollers. Aquella propietat, segons consta a l'edicte publicat el 5 de gener de 1895, estava constituïda per una «casa-torre», una capella i un molí mogut a vapor, a més de 31,2 hectàrees de terra, i fou valorada en 255.000 pessetes. La finca, que a mitjan segle XIX estava en mans de la Comunitat [de preveres] de Granollers, constava com la quarta més important (tant en extensió com en valor) de Granollers-Palou.³⁴ Les dificultats econòmiques de Mateu Llasat es van estendre també a les seves propietats de Tortosa —d'on era originari—, Xerta i Benifallet; en aquesta darrera localitat va patir la subhasta de la masia Xalamera, una finca de més de 130 hectàrees.³⁵

En altres ocasions els indicis són més indirectes, però apunten igualment a la compatibilitat entre les rendes procedents de l'activitat agrícola i les generades per altres activitats. Així, Enric Catafal i Fontcuberta (posició 9) veurà subhastat el mas familiar com a resultat d'un «concur de creditors», previst només per a empreses o companyies comercials. En efecte, sabem que Catafal va exercir com a agent executiu de la recaptació de contribucions del districte de Granollers i que, per algun motiu, va ser «suspendido de empleo», la qual cosa pot haver tingut a veure amb el procés judicial en què

³¹ *La Vanguardia*, 24/10/1900

³² J. PLANAS (2003), p. 910.

³³ E. LLORENTE (2005).

³⁴ J. PLANAS (2003), p. 921.

³⁵ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 10/2/1893.

es veié immers.³⁶ També Agustí Andreu i Raquí (posició 11) sembla haver tingut quelcom a veure amb activitats allunyades de l'agricultura. Sabem que era fill d'Antoni Andreu, soci fundador de la societat Andreu y Mas, a la mort del qual s'inicià un litigi per la seva herència. La sentència del Tribunal Suprem informa que, a l'alçada de 1863, el balanç de la societat indicava un capital de 88.682 escuts en maquinària i 20.064 «en circulació».³⁷ De fet, Agustí Andreu figura com a demandat en almenys deu edictes de subhasta, fruit de judicis promoguts per un mateix nombre de creditors demandants diferents. El conjunt d'aquests creditors constituïa una mostra diversa de representants del món del comerç i dels negocis, el més rellevant del quals podia ser l'igualadí Ramon Aguilera i Dalmases, hisendat i fabricant tèxtil instal·lat a Manresa, on participà en la fundació de la fàbrica Pla, Vives i Aguilera.³⁸

Aquest últim cas convida a parar atenció al paper dels prestadors en la configuració, no només del mercat del crèdit, sinó del conjunt de relacions econòmiques que connectaven la comarca a un context molt més ampli. Ja s'han pogut comprovar els lligams de Frederic Aymamí amb destacats membres de les elits financeres barcelonines, com eren les famílies Collaso o Girona. Aquesta darrera nissaga apareix també, en la persona d'Ignasi Girona, com a demandant de Víctor Magarola (posició 34). Sense deixar la taula 2 es poden esmentar altres casos similars. Així, el fabricant Esteve Barangé i Roca, amb fàbriques de sabó a Barcelona, Granollers i Girona, apareix com a part demandant en dos judicis, entre els quals el seguit contra Marià Estruch i Marianello (posició 29).³⁹ Al seu torn, Ricard Permanyer i Ayats, que impulsa el procés judicial contra Narcís Parer de Planas i Permanyer (posició 7), era advocat, notari i futur degà del Col·legi de Notaris de Barcelona; procedia d'una notable família originària de Sant Feliu de Codines, com posa de relleu el seu pare, Francesc Permanyer i Tuyets (1817-1864), catedràtic, alcalde de Barcelona i ministre en el regnat d'Isabel II.⁴⁰ Un seguiment acurat de la identitat dels prestadors proporcionaria, amb tota probabilitat, dades rellevants sobre les xarxes que posaven en comunicació el món rural amb l'urbà, o el sector primari amb la resta d'activitats econòmiques.

³⁶ *La Vanguardia*, 1/2/1893.

³⁷ *Colección Legislativa de España, Sentencias del Tribunal Supremo de Justicia*, Primer semestre de 1869, p. 861-168.

³⁸ L. FERRER (2011), p. 463.

³⁹ J. PLANAS (2007).

⁴⁰ L. PAGAROLAS i L. CASES (2012), p. 101-119.

Una altra forma de copsar la vessant territorial del problema, almenys parcialment, és atendre, de manera concreta, a les grans unitats d'explotació subhastades —els masos—, en tant que la seva funció com a articuladors del territori els situava en un lloc central en l'esquema productiu i social de la comarca. L'annex recull informacions sobre els 16 masos d'extensió superficial superior a 30 ha que es van posar íntegrament a la venda al llarg del període contemplat; s'hi inclouen alguns elements extrets de la descripció amb què les finques apareixen en els edictes, la qual cosa proporciona una idea prou ajustada de l'abast i la tipologia dels patrimonis venuts.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

D'altra banda, tal com també es pot comprovar a l'annex, un dels elements probablement més significatius a l'hora de valorar la transcendència històrica del fenomen estudiat deriva de la constatació que en un nombre prou important de casos el nom del mas subhastat coincidia amb el del cognom del propietari deutor. En aquelles ocasions, doncs, el procediment executiu estava posant fi a una possessió secular. La taula 4 extreu de l'annex el grup de masos que compartien aquest tret. Caldria un seguiment acurat de la història posterior d'aquests patrimonis —a partir del Registre de la Propietat, per exemple— per saber fins a quin punt aquest trencament va condicionar el seu destí, tant des d'un punt de vista productiu —formes de gestió, especialització dels aprofitaments, adopció de tecnologia, per exemple— com pel que fa al perfil socioeconòmic dels nous propietaris.

Taula 4. Masos subhastats el nom dels quals coincideix amb el del deutor demandat. Vallès Oriental, 1875-1905

Mas	Municipi	Deutor	Data BOPB
Bruguer d'en Bachs	Sant Pere de Vilamajor	Joan Bachs	11/6/1881
Catafal, can	Vilanova del Vallès	Enric Catafal	25/5/1889
Cornell, can	Vilardell (Sant Celoni)	Jaume Corney i Mercader	23/1/1890
Domènec, can	Cànoves	Joan Domènec i Pineda	20/7/1890
Guàrdia, can	Vallromanes	Josep Guardia i Pujades	17/11/1889
Guillemí, can	Santa Maria de Martorelles	Josep Guillemí	10/3/1889
Maimó de Xaragall, can	Montornès i Vilanova del Vallès	Joan Maymó i Auleda	26/6/1888
Morató d'Alfou, can	Llinars del Vallès	Salvador Morató	1/10/1889
Parera, can	Samalús	Lluís Parera i Rahüll	21/2/1897
Perer, can	Sant Feliu de Codines	Narcís Parer de Planes i Permanyer	27/05/1902
Pinell, can	Santa Maria de Palautordera	Josep Pinell i Bruguera	21/11/1889
Poses, mas	Sant Quirze Safaja i Castellar del Vallès	Bartomeu Poses	9/10/1898
Rabassa, can	Montornès del Vallès i Vallromanes	Martí Rabassa	14/7/1878
Rahull, can	Santa Maria de Palautordera	Simeó Rahull i Vilà	2/5/1886
Riera de Ciuret, can	la Costa del Montseny	Joan Riera i Mataró	25/12/1886
Saiol, can	Montornès del Vallès	Josep Sayol i Parera	6/1/1891
Tramunt, can	Sant Antoni de Vilamajor	Pau Tramunt i Planas	18/4/1889
Ullar, l'	Montmany (Figaró-Montmany)	Francisca Uyá i Margarit	18/7/1896
Xammar de Baix, can	l'Ametlla del Vallès	Josep Maria Xammar	24/10/1879

Font: BOPB, 1875-1905.

Finalment, per tal d'aproximar-se encara una mica més a l'impacte del fenomen sobre els sectors més acomodats de la societat vallesana, és útil comparar els deutors que patiren l'execució judicial dels seus béns amb els individus que ocupaven els primers llocs com a contribuents i propietaris de cada municipi. En el cas del Vallès Oriental, aquesta comparació pot dur-se a terme de manera senzilla gràcies a les dades proporcionades per J. Planas, a partir dels amillaraments confeccionats durant la segona meitat del segle XIX i al llarg dels anys quaranta del segle XX, sobre els deu màxims contribuents, segons el líquid imposable, i els propietaris de més de vint hectàrees de 18 municipis de la comarca.⁴¹ Aquest creuament de dades porta a una primera conclusió especialment significativa: el procés de desposseïció va afectar el principal propietari de 5 dels 18 municipis; en tres d'aquests —Canovelles, Martorelles i Montmeló—, el deutor ocupava, també, el primer lloc en la classificació de contribuents; en els altres dos —Sant Feliu de Codines i Sant Fost de Campsentelles—, es tractava del segon contribuent. Un breu repàs d'aquests cinc casos servirà, de nou, per copsar millor l'impacte que els processos de desposseïció degueren tenir en l'àmbit local.

El 4 de juny de 1876 es va anunciar en el BOPB la subhasta de la principal propietat de Canovelles, Can Castells, que incloïa una casa de quatre cossos, a més del mas Pi i les heretats Pla de Joana i Maleras, «junto con toda la tierra de cultivo, la mina de propiedad particular, depósitos, algibe y todo lo demás a ella perteneciente». Tot aquell patrimoni sumava una superfície d'una mica més de 53 hectàrees i va ser valorat en 193.477 pessetes. En l'amillament de 1862, Can Castells constava inscrit a nom de Víctor Margarola i de Bru, el màxim contribuent de Canovelles, resident a Barcelona i membre d'una antiga família d'orígens menestrals i comercials. Víctor Margarola era també el tercer màxim contribuent de Granollers-Palou, a banda de tenir propietats a Lliçà de Vall, Cànoves i Samalús i les Franqueses del Vallès. El judici que provocava la sortida a subhasta de les seves propietats era impulsat, com s'ha esmentat més amunt, pel banquer Ignasi Girona, i, aparentment, es va perllongar considerablement —els anys 1877, 1878 i 1881 es van tornar a publicar edictes que reproduïen el de 1876—, sense que ens consti en quin moment es va procedir efectivament a la subhasta. En qualsevol cas, en l'amillament de 1943, Can Castells apareix a nom de Josep Cros Juliana.

També el principal propietari i contribuent de Martorelles va patir un procés d'execució judicial. El BOPB del 23 de novembre de 1897 recollia l'edicte de subhasta de les gairebé 70 hectàrees del mas Carrencà, primera propietat del municipi segons l'amillament de 1861, fruit del judici executiu seguit per Jaume Batllori contra Ferran Tey i Bosch —encara que en el

⁴¹ J. PLANAS (2003).

citat amillarament apareixia com a titular del mas Jaume Carrencà, aleshores primer contribuent de la localitat.— En aquest cas, l'edecte descrivia prou detalladament les finques rústiques, moltes de regadiu, i els edificis a subhastar; entre aquests darrers, a banda dels annexos més habituals, hi figurava «un arco con una galería cubierta que comunica con una capilla situada a poca distancia», així com «un molino harinero conocido por Molí de Carrencà, conteniendo dos muelas en los bajos, y en el piso la habitación del molinero», amb el corresponent dret a usar l'aigua de la séquia «del Gorch». El conjunt del patrimoni que es posava a subhasta va ser valorat en 82.000 pessetes. En l'amillarament de 1944, la propietat, que hi consta amb una superfície de 111 ha, figura a nom de Martí Roca Soler, mentre que els cognoms Carrencà i Tey han desaparegut de la llista de màxims contribuents. Val a dir que la seva vídua, Eulàlia Corbera, així com «els hereus de Jaume Carrencà» van aparèixer en altres anuncis de subhasta, publicats el anys 1875 i 1880. D'altra banda, una part de l'original mas Carrencà, anomenada «el Prat d'en Jeroni» —pertanyent a la porció del mas radicada al municipi de Sant Fost de Campsentelles, segregada l'any 1880 per motius hereditaris de les terres situades a Martorelles—, va ser igualment objecte d'una execució judicial.⁴² En aquella ocasió el deutor demandat fou Jeroni Buxó i Carrencà, i el demandant el procurador Enric Sivecas; finalment el «Prat d'en Jeroni» va ser adjudicat a Antoni Esbert i Vallès.⁴³

Idèntica situació es va viure a Montmeló. Com a resultat del procediment instat per Esteve Barangé i Roca, fabricant de Granollers, contra Marià Estruch i Marianel·lo, el 27 de febrer de 1886 es va anunciar la subhasta de deu finques, que l'edecte descrivia profusament. El patrimoni incloïa l'anomenada Casa Gran, situada al nucli urbà de Montmeló, i un total de 64,35 hectàrees, la majoria terres de regadiu cedides en règim de parceria. Els edificis, terres i altres dependències van ser valorades en la gens menyspreable xifra de 450.780 pessetes. Per la seva extensió, la propietat subhastada ocupava el primer lloc entre les del municipi i era, amb tota probabilitat, la mateixa que en l'amillarament de 1861 apareixia assignada a Francesc Estruch, primer contribuent de la localitat. En l'amillarament de Montmeló de 1942 ja no apareixerà cap Estruch entre els principals contribuents o propietaris, mentre que la propietat, aparentment, havia passat a pertànyer a Concepció Margarit Riera.

Com ja s'ha esmentat, en els casos de Sant Feliu de Codines i de Sant Fost de Campsentelles els propietaris que patiren les subhastes, a més de ser els primers propietaris del municipi, ocupaven el segon lloc en la classificació de

⁴² *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 4/2/1899.

⁴³ A. ESBERT (1996).

contribuents. A Sant Feliu de Codines, el propietari afectat fou Narcís Parer de Planas i Permanyer, en un procediment instat, com ja s'ha dit, pel notari Ricard Permanyer i Ayats, que va derivar en la subhasta, anunciada en el BOPB del 27 de maig de 1902, de Can Parer. Segons l'edicte, el mas ocupava una extensió de 132,94 hectàrees i incloïa una masia de planta baixa i dos pisos; tot i tractar-se de la propietat més gran del municipi, la seva valoració va ser relativament baixa: 28.800 pessetes. Mentre que el 1862 el mas constava a nom de Francesc d'A. Parer, a l'amillament de Sant Feliu de Codines de 1941 la finca figurava a nom de Teresa Moncunill Germà i apareixia amb una extensió de 95,81 hectàrees. En aquest amillament no hi havia ja cap Parer (o Paré) entre els principals propietaris o contribuents.

Pel que fa a Sant Fost de Campsentelles, el patrimoni subhastat, el 1881, pertanyia a Teresa Badrena i Pruna, que fou demandada per Josep Vives i Pujol, administrador dels béns de la seva esposa, Dolors Roviralta i Badrena, i de la seva filla, Carlota Vives i Roviralta. El procés derivà en la licitació de Can Donadeu, constituït per 72,98 hectàrees de terra, una masia «de reciente construcción», una deu d'aigua i una pedrera. El 1889 es va publicar un nou edicte, conseqüència d'un procediment de reclamació de deutes instat per Salvador Castany i Folguera, en el qual es va anunciar la subhasta de 29,38 hectàrees més que conformaven «la única suerte que hoy forma la heredad». Segons l'amillament de 1862, Can Donadeu era, en efecte, la propietat més gran del municipi, amb 204 hectàrees, i constava inscrita a nom de Joan Elias, segon contribuent del municipi. En l'amillament de 1941, entre els màxims contribuents del municipi apareixen tres diferents posseïdors d'alguna fracció de Can Donadeu, tot i que cap d'ells sembla pertànyer a les famílies Badrena o Elies.

La taula 5 mostra tots els municipis dels quals J. Planas aporta dades; es pot comprovar que a la meitat d'aquests municipis, algun dels tres primers propietaris va ser objecte d'un procediment executiu que va acabar en subhasta de les seves propietats, i en la pràctica totalitat dels municipis —només hi ha dues excepcions— ho va ser algun dels deu primers. És significatiu el fet que, llevat d'alguns pocs casos, els propietaris que patiren la pèrdua patrimonial ja no seran presents en les llistes corresponents als amillaments dels anys quaranta del segle XX.

En definitiva, i a falta d'informació més detallada, els grans propietaris demandats per deutes impagats a la comarca del Vallès Oriental constitueixen exemples d'una de les tendències que, com ja s'ha comentat, caracteritzaria les dècades del canvi de segle: la descomposició d'un nombre considerable de grans patrimonis, que pot ser vista com un dels símptomes d'un canvi econòmic i social que la crisi finisecular va accelerar. Ara bé, convé igualment no perdre de vista el fet que aquest fenomen va ser compatible amb el

Taula 5. Incidència de les subhastes judicials sobre els principals propietaris i contribuents de 18 municipis del Vallès Oriental, 1875-1905

Municipi	Propietats subhastades	Número d'ordre que els deutors ocupaven al municipi com a...	
		propietaris	contribuents
L'Ametlla del Vallès	Xammar de Baix	8	?
Bígues i Riells	Can Noguera	6	3
Caldes de Montbui	Mas Campdepadrós	11	?
Canovelles	Can Castells, mas Pi, heretats Pla de Joana i Maleras	1	1
Cànoves i Samalús	Masos Parera, Rupit, Can Llavina i Serrat de Vivella	7	6
Les Franqueses del Vallès	Mas Guilla	4	8
La Garriga	Mas Palau	7	?
Granollers i Palou	Sant Nicolau	4	4
Lliçà d'Amunt	Mas Salgot	2	5
Lliçà de Vall	Mas Lladó	4	?
Martorelles	Mas Carrancà / mas Guillemí / masos Mateu, Girona i Font d'en Gurri	1, 4, 7	1, 10, 6
Mollet del Vallès	Can Cruz	2	?
Montmeló	Casa Gran i diverses finques	1	1
Montornès del Vallès	Mas Caldés / mas Parellada		
	Can Guàrdia (o casa Jordi) / mas Maymó del Xaragai	3, 5, 6, 7	4, ?, ?, ?
Parets del Vallès	Heretat Torre de Malla / mas Romeu	3, 7	5, 4
Sant Feliu de Codines	Can Parer	1	2
Sant Fost de Campsentelles	Can Donadeu	1	2
Santa Eulàlia de Ronçana	—	—	—

Font: J. PLANAS (2003) i BOPB, 1875-1905.

manteniment, en allò essencial, de l'estructura de la propietat de la comarca, especialment pel que fa a la gran propietat, la qual, lluny de dissoldre's en el mar de la petita i mitjana propietat, es va mantenir considerablement estable, com a mínim en el transcurs dels vuitanta anys del període 1860-1940.⁴⁴ Aquesta aparent paradoxa pot ser presa com un advertiment més sobre les precaucions que cal tenir sempre a l'hora d'extreure conclusions globals d'anàlisis parcials. De fet, i per acabar, una de les principals qüestions que resten obertes és la del destí de les propietats que van ser subhastades. Només una laboriosa feina sistemàtica permetria esbrinar en quin grau la trajectòria futura dels patrimonis expropiats va estar condicionada per aquell punt d'inflexió i si, per extensió, el conjunt d'aquelles trajectòries va acabar repercutint d'una manera rellevant, al llarg de les primeres dècades del segle XX, en l'articulació social i econòmica de la comarca.

⁴⁴ J. PLANAS (1999).

5. Conclusions

90

L'onada de procediments de reclamació de deutes, i les subhastes judicials a què van donar lloc, constitueixen un indicatiu clar de la gravetat de la situació econòmica per la qual va travessar el Vallès Oriental. Si, d'una banda, els procediments administratius per tributs impagats degueren afectar especialment els sectors més humils de la comarca, els processos judicials per deutes entre particulars van tenir una incidència clarament transversal, amb un impacte notable sobre les capes mitjanes i acomodades. Les dades recopilades dels anuncis de subhasta publicats pels butlletins oficials de la província permeten comptabilitzar per milers les hectàrees de terra que van ser posades a la venda. En moltes ocasions, es tractava de masos sencers que havien estat en possessió d'una mateixa família probablement durant segles. Tot plegat permet entendre l'extensió entre la població d'una aguda sensació de crisi; juntament amb els elements més objectius, cal valorar també els efectes sobre l'activitat econòmica d'aquella «crisi subjectiva».

Tot i que és cert que amb les dades disponibles s'ha de ser prudent a l'hora de determinar quins van ser els factors concrets que, en l'economia comarcal, originaren aquella conjuntura, és innegable que la combinació d'uns preus agraris a la baixa amb l'extensió de la plaga de la fil·loxera va presidir tot el cicle depressiu, especialment els anys finals del segle.

És evident que un coneixement més precís de cada procés individual permetria aclarir si les dificultats dels deutors, en especial aquells que pertanyien als sectors socials més acomodats, van obeir a factors purament personals i anecdòtics o si, per contra, cal relacionar-les amb les condicions econòmiques globals. Amb tot, l'anàlisi d'alguns dels protagonistes, tant dels deutors com dels demandants, sembla apuntar a la necessitat de contextualitzar la qüestió analitzada en un marc socioeconòmic més ampli. Encara coneixem poc sobre els circuits dels mercats de crèdit i de quina manera entraven en contacte els espais urbans, amb Barcelona com a evident pol financer, i les àrees de caràcter rural. D'altra banda, la presència entre els propietaris morosos d'alguns empresaris amb interessos en diversos sectors econòmics fa evident també l'interès de no perdre de vista, fins i tot en les anàlisis geogràficament més acotades, les connexions entre la producció agrària i les iniciatives industrials o financeres. Fins a quin punt les dificultats d'alguns dels individus no tenien una procedència aliena, almenys en primera instància, a les vicissituds experimentades per l'agricultura? És possible, per exemple, preguntar-se sobre els possibles efectes de les convulsions financeres barcelonines sobre les economies rurals. El fet que durant el període estudiat, l'economia catalana experimentés una fase d'optimisme desmesurat —la «febre d'or»— a la qual van seguir diversos cracs borsaris que van donar lloc a un encariment del diner i a una notable apatia financera, potser

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

va tenir quelcom a veure amb la salut comptable d'alguns grans patrimonis. En qualsevol cas, sembla clar que la pèrdua —o la possibilitat que es produís— dels drets de propietat sobre la terra o les llars constitueix un dels motors principals tant de la mobilització social com del canvi econòmic. Com a tal, doncs, l'estudi de la desposseïció associada a l'impagament de deutes es revela com una via interessant per tal de comprendre alguns dels fenòmens —com poden ser els moviments migratoris, els canvis en la distribució de la propietat i en els contractes de conreu, l'especialització productiva i l'adopció d'innovacions tècniques, o la difusió de l'associacionisme agrari— que, en les dècades del canvi de segle, estaven redibuixant el paisatge socioeconòmic del Vallès Oriental.

Bibliografia

COLOMÉ, JOSEP; GARCIA, RICARD; PLANAS, JORDI; VALLS, FRANCESC (2013): «Les cycles de l'économie viticole en Catalogne: L'évolution du prix du vin entre 1680 et 1935», *Annales du Midi*, p. 29-55.

ESBERT, ANTONI (1996): «Història de la part baixa de Sant Fost», *Campsentelles*, 2, p. 25-31.

FERRER ALÓS, LLORENÇ (2011): *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, Fundació Noguera.

GARCIA ORALLO, RICARD (2016): *La terra a subhasta. Crisi, endeutament i desposseïció al món rural català de finals del segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GARRABOU, RAMON (2006): «El desenvolupament del capitalisme agrari», dins R. Garrabou (dir.), *Història agrària dels Països Catalans, vol. 4, Segles XIX-XX*, Barcelona, Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació / Universitats dels Països Catalans, p. 15-22.

GARRABOU, RAMON; TELLO, ENRIC; ROCA, ALBERT (1999): «Preus del blat i salaris agrícoles a Catalunya (1720-1936)», dins A. Carreras *et al.* (ed.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, vol. I, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 422-460.

IGLÉSIAS, JOSEP (1968): *La crisi agrària de 1879 a 1900. La fil·loxera a Catalunya*, Barcelona, Edicions 62.

LORENTE, EMILI (2005): «La fundació del Banc de Tortosa (1881)», *Recerca*, 9, p. 255-294.

PAGAROLAS, LAUREÀ; CASES, LLUÏSA (2012): *Els degans del Col·legi de Notaris de Catalunya (1862-2012): cent cinquanta anys d'història de la corporació notarial catalana*. Barcelona, Fundació Noguera i Col·legi de Notaris de Catalunya.

PERRY, PETER. J. (1972): «Where was the «Great Agricultural Depression»? A Geography of Agricultural Bankruptcy in Late Victorian England and Wales», *The Agricultural History Review*, 20, 1, p. 30-45.

PLANAS, JORDI (1999): «L'estabilitat de la gran propietat rural a l'època contemporània. Un exemple comarcal: el Vallès Oriental, 1860-1940», dins A. Carreras *et al.* (ed.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*,

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 65-97

vol. I, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 559-576.

PLANAS, JORDI (2003): *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*, tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.

PLANAS, JORDI (2004): «L'agricultura al Vallès Oriental: canvis en l'estructura productiva entre 1860 i 1930», *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, 25, p. 17-34.

PLANAS, JORDI (2006): *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona, Universitat de Girona i Documenta Universitaria.

PLANAS, JORDI (coord.) (2007): *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental (segle XX). Diccionari biogràfic*, Granollers, Museu de Granollers.

PLANAS, JORDI (2015): «Expansió i crisi de la vinya al Vallès (1860-1940)», *Ponències. Revista del Centre d'Estudis de Granollers*, 19, p. 109-150.

POSTEL-VINAY, GILLES (1998): *La Terre et l'argent: l'agriculture et le crédit en France du XVIIIe au début du XXe siècle*, París, Albin Michel.

ROIG ARMENGOL, RAMON (1890): *Memòria acompanyatòria al Mapa Regional Vinícola de la Província de Barcelona*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico Editorial La Academia.

STOCK, J. H. (1984): «Real Estate Mortgages, Foreclosures and Midwestern Agrarian Unrest, 1865-1920», *The Journal of Economic History*, 44, 1, p. 89-105.

VILAR, PIERRE (1966): *Catalunya dins l'Espanya moderna*, 3 vol., Barcelona, Edicions 62.

Annex. Masos del Vallès Oriental d'extensió superior a 30 hectàrees subhastats íntegrament en procediments judicials de reclamació de deutes (1875-1905)

Mas	Municipi	Deutor	Sup.
Mas Preses	Montnegre (Sant Celoni)	Ramon Torrent i Albó	362,27
Mas Riera de Ciuret	la Costa de Montseny (Fogars de Montclús)	Joan Riera i Mataró	279,07
Heretat Vilanova	Castellterçol	Francesc Brichfeus	166,79
Masos Tarré i Polell	Sant Pere de Vilamajor	Esteban Maymó i Auleda	159,06
Mas Parer	Sant Feliu de Codines	Narcís Parer de Planas i Permanyer	132,94
Heretat Vilet	Castellterçol	Francesc Brichfeus	132,72
Mas Munt	Castellterçol	Antoni Pasarell, com a pare d'Emili Pasarell	130,56
Mas Gual	Vilanova del Vallès	Antoni Elías («avui Isidre Elías»)	130,38
Mas Auladell	Montnegre (Sant Celoni)	Joaquín Maynou Masaguer	123,30
Mas Noguera	Bigues i Riells	Xuriquer i Martínez, germans	108,65
Can Donadeu	Sant Fost de Campsentelles	Teresa Badrena i Pruna	102,37
Mas Puigagut	Tagamanent	Ramon Costa i Miquel Sans	100,11
Can Ribes	La Roca del Vallès	Maties Mir i Sampere	94,15
Can Cornell	Vilardell (Sant Celoni)	Jaume Corney i Mercader	91,75
Mas Calders	Montornès del Vallès	Frederic Aymamí	87,77
L'Ullar	Montmany (Figaró-Montmany)	Francesca Uyá i Margarit, consort de Ginés Font	83,26
Mas Prat Colell	La Roca del Vallès	Tomàs Piferrer, hereus de	80,18
Can Maimó de Xaragall	Montornès del Vallès i Vilanova del Vallès	Joan Maymó i Auleda	77,54
Mas Poses	Sant Quirze Safaja i Castellar del Vallès	Bartomeu Poses	77,47
Can Guàrdia	Vallromanes	Josep Guàrdia i Pujades	76,63
Can Pinell	Santa Maria de Palautordera	Josep Pinell i Bruguera	76,44
Can Parellada	Montornès del Vallès	Sebastià Artés i Badosa, hereus de	71,45
Can Guillemí	Santa Maria de Martorelles	Josep Guillemí	70,08
Can Palau	La Garriga	Àngela Rusiñol i Carbonell; Teresa Rosell i Rusiñol, mare i filla	63,36
Mas Antic	Montmany (Figaró-Montmany)	Marià Cortés	61,78
Can Guilla	Llerona (les Franqueses del Vallès)	Frederic Maresch	57,29
Can Catafal	Vilanova del Vallès	Enric Catafal	55,12
Can Rupit	Samalús (Cànoves i Samalús) i la Garriga	Lluís Parera Rahull	50,22
Can Lledó de Palaudàries	Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall i Parets del Vallès	Ricard de Cruilles de Peratallada i de Vedruna	48,93

94

Descripció	Valor	Data BOPB
Casa i terres	132.953	10/8/1890
Tres cases habitables i una de derruïda; terres (21 quarteres regadiu; 14 qr 6 qn secà; 3 qr prat; 20 qr castanyer; 58 qr bosc carboneig; 4 qr bosc construcció; 98 qr 6 qn bosc baix; 516 qr erms; 25 qr rocam).	60.215	25/12/1886
Masia, annexos i terres (20 qr cultiu secà; 50 qr vinya; 384 qr bosc i erms).	75.600	25/5/1877
Mitja propietat proindivisa de dues masies i terres (3 qn regadiu, 29 qr 4 qn cultiu secà, 6 qr suredes, 25 qr bosc de gavella i carboneig, 209 qr 9 qn erms, 162 qr 10 qn rocam).	3.135	21/2/1891
Masia, annexos i terres de regadiu, secà, bosc, erms i rocam.	19.800	27/5/1902
Casa amb terres (16 qr secà; 30 qr vinya; 310 qr bosc de gavella i erms).	70.000	25/5/1877
Masia, annexos i terres (5 qr cultiu regadiu; 15 qr secà; 227 qr bosc).	32.119	9/5/1884
Heretat, masia (baix i pis), altres edificis en mal estat i terres (11,3645 ha regadiu eventual; resta: secà i, la major part, bosc).	59.875	18/2/1896
Casa del propietari i dues cases, unides, per al masover; casa rectoral, església i cementiri; terres (sureda, castanyer per a cèrcols i dogues, cultiu, mont baix amb sureres i pins, erm i rocam).	125.400	1/3/1899
Dues masies, annexos i terres (39 qr 2 qn regadiu; 16 qr 3 qn vinya americana; 32 qr 9 qn 2 pic oliveres; 75 cr 3 qn pins i erm).	80.350	18/9/1903
Casa i annexos, mina d'aigua, pedrera i terres (5,8558 ha regadiu; 30,7191 ha bosc; 18,2947 ha cultiu; 10,1052 ha albereda i prat; 8,015 ha vinya).	121.500	8/1/1881
Casa i terres (cultiu, vinyes, olivar, bosc, erm i rocam).	18.000	21/9/1888
Casa amb annexos i terres (campa, regadiu i secà; part bosc, prat, albereda i bosc de gavella).	141.300	5/4/1898
Masia antiga, annexos i terres de regadiu, secà i bosc.	30.330	23/1/1890
Masia (baix, pis i golfes), quatre cases i terres.	122.617	1/9/1896
Masia i terres (1 qr 6 qn regadiu; 14 qr cultiu secà; 2 qr 5 qn erm que fou vinya; 10 qn olivar; 50 qr erm que fou bosc de gavella; 60 qr erm antic; 30 qr rocam. Boscos talats per complet, poc regadiu).	13.850	18/7/1896
Casa amb annexos i terres (26 qr 2 qn regadiu temporal; 33 qr 9 qn secà 2 qr 5 qn prat; 104 qr 8 qn bosc; 6 qr erm; 3 qn fruiters; 6 qr 8 qn vinya amb peus d'oliveres; 42 qr establertes a diversos censalistes).	42.690	23/12/1897
Masia, annexos i terres de regadiu, secà, vinya, albereda, erm, bosc i rocam.	63.500	26/6/1888
Masia i terra en quatre peces i distintes classes; pou de neu.	91.600	9/10/1898
Casa amb annexos i terres (2 qn regadiu; 10 qr secà; 43 qr vinya; 140 qr 6 qn bosc de gavella; 15 qr erm).	79.471	17/11/1889
Masia i una altra casa, annexos i terres.	51.100	21/11/1889
Casa gran amb totes les seves dependències i terres (19,5851 ha regadiu amb aigua de mina; 1,8131 ha regadiu eventual; 1,4509 ha vinya; 45,2251 ha cultiu secà de diverses classes, abans vinya, desapareguda per mildiu i fil-loxera; 2,1702 ha erm).	201.960	31/1/1896
Casa, annexos, diversos censos i terres, cedides la major part a parceria.	26.234	10/3/1889
Masia de tres cossos, annexos i terres (4 qr 8 qn cultiu regadiu; 1 qr 9 qn secà; 1 qr 6 qn vinya; 35 qr 9 qn bosc carboneig; 60 qr 7 qn erm amb alguna olivera; 1 qr 7 qn erm amb alguns arbres en riu; 1 qr 2 qn erm en carretera; 64 qr 7 qn erm amb alguns arbres; 8 qn edificacions).	30.984	31/1/1896
Masia (baix i dos pisos), annexos, dos molins fariners i terres (4 qn hortes; 5qr regadiu; 1 qr 6 qn olivar; 10 qr vinyes, regadiu i olivar donades temporalment a parts de fruit; 6 qn olivar regadiu; 3 qr 2 qn vinya vella; 42 qr 8 qn vinya jove donada al quart de raïms per 80 anys; 12 qr 3 qn bosc alzina jove; 66 qr 3 qn erm i rocam; 19 qr erm).	79.136	6/5/1885
Casa i heretat amb annexos i terres (campa, regadiu, bosc i erm).	95.000	16/1/1896
Dues masies i terres, en part establertes (part regadiu, secà, vinya, bosc, albereda, i part erm).	148.700	25/5/1889
Masia, annexos i terres (1,8361 ha regadiu (avui erm); 1,1017 ha secà, avui erm; 47,28 ha bosc de carboneig).	25.354	21/2/1897
Masia, annexos, mina d'aigua i terres (10 qr regadiu; 55 qr 5 qn: secà; 5 qr vinya; 20 qr bosc; 29 qr erm, abans bosc; 12 qr 11 qn erm).	122.500	10/4/1905

Mas	Municipi	Deutor	Sup.
Can Castells	Canovelles	Víctor de Magarola i de Bru	46,30
Can Morató d'Alfou	Llinars del Vallès	Salvador Morató	45,80
Mas Mata	La Roca del Vallès	Jaume Martí Guardia	44,23
Can Salgot	Lliçà d'Amunt	Carles Prat i Terradellas	43,44
Can Cruz	Mollet del Vallès	Anna Cladellas i Echevarría	41,68
Can Rabassa	Montornès del Vallès i Vallromanes	Martí Rabasa	33,79
Sant Nicolau	Granollers	Mateu Llasat	31,21

Descripció	Valor	Data BOPB
Casa 4 cossos, amb annexos, mina d'aigua i terres (9 ha regadiu, 21,89 ha secà; 1,835 ha albereda; 12,84 erm).	151.825	4/6/1876
Casa, annexos i terres (29 qr secà; 15 qr 8 qn vinya; 8 qr 8 qn vinya abandonada, 64 qr bosc de construcció; 7 qr erm).	45.250	1/10/1889
Mitja propietat proindivisa de masia i terres (10,36 ha cultiu; 33,86 ha bosc i erm).	1.385	2/6/1904
Masia (baix i pis) amb celler, annexos i terres (regadiu, camp, secà, vinya i bosc).	57500	3/1/1894
Masia (baix, pis i golfes) antiga i en bastant mal estat, amb cellers, annexos i terres (3 qr regadiu fix; 8 qr regadiu eventual; 3 qr bosc alzines i albereda; 3 qr 6 qn bosc pins; 81 qr cultiu secà; 10 qr secà sense cultivar; 5 qr erm).	45.250	8/12/1896
Casa (baix i un pis), annexos i terres (regadiu, secà, vinya, bosc gavella, albereda i erm).	31.500	14/7/1878
Casa torre (baix, dos pisos i golfes), capella, molí fariner a vapor, annexos i terres.	255.000	5/1/1895